

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

(əvvəli ötən sayımızda)

I Balkan Mühəribəsi başlananda Balkanlardakı Osmanlı orduların, toplaşmada 12.024 zabıt, 324.718 əsgər, 47.960 yük, minmək heyvanı və savaşa atı, 2.318 top və 388 pulemyot maksimum (maksimal tufəngdən) təşkil olunmuşdu. Osmanlı İmperatorluq ordusu dörd orduya bölünmüşdü. Bu ordunun qarşısında isə üç Slavyan ittifaqı (Bolqarıstan, Serbiya, Çernoqoriya) və Yunanıstan bütün orduların ilə dumuşdu. Serblər və çernoqorilyalılar, Sancak əyalətində; bolqar və serblər Makedoniya və Trakya daydı. 346.182 əsgərdən ibarət bolqar ordusu, Trakyanı işğal etməyi hədəfləmişdi. Qarşılarında 96.273 əsgər və 26.000 qamizyon əsgərindən təşkil olunan Osmanlı Trakya ordusu (Doğu Ordusu) dumaqdaydı. Qalan Osmanlı ordusu isə 200.000 kişiydi və Makedoniyada yerləşmişdi. Qarşılarında isə 234.000 serb və 48.000 bolqardan ibarət serb hərbi komandalarının əmrində olan bir ordu və 125.000 kişilik yunan əsgəri durmaqdaydı. Bir də yunanlar 140.000 nəfər daha səfərbər edib savaşa gətirdilər. Yunanıstan, bu sırada 2.666.000 əhaliyə sahibdi. Serbiyanın 2.912.000 nəfər əhalisini olmasına baxmayaraq 255.000 nəfərlik bir orduya və 288 top silahlanmışdı. Osmanlı Ordusu cəbhə xəttinə dağılmış vəziyyətdə idi.

Bolqarıstan əsgəri yəndən müstəqilliyini qazandıqdan qısa müddət sonra Balkan Dövlətləri içərisində ən güclü orduya sahib dövlətlərdən biri oldu. Osmanlı İmperatorluğuna savaşa açan 4 dövlətin ən güclüsüydü. Rus və xarici yardımlar sayəsində təşkil olunmuş yaxşı təchizatlı, yüksək dərəcədə təlim görmüş və güclü bir orduya sahib idi. Bolqarıstanda 4,3 milyon əhali olmasına baxmayaraq 599.878 əsgərdən ibarət bir orduya sahib olmuşdu. Doqquz piyada tıməni, bir süvari tıməni və 1.116 topu var idi. Ölkəni idarə edən Çar Ferdinand ordunun görünən baş komandanıydı. Əsl komandan general Mixail Popov Savovdu. Amma Bolqarıstan donanma cəhətdən isə kiçik bir gücə sahibdi, donanma sadəcə altı torpedo gəmisindən ibarət idi.

Bolqarıstan Trakya və Makedoniyanın işğalını hədəfləmişdi. Ana qüvvələrini Trakya istiqamətində üç ordu şəklində təşkilatlandırmışdı.

Osmanlı İmperatorluğunun savaşa öncəsi Rumelidə 3 ordusu vardı. Bunlardan biri Makedoniya ordusu, digəri Vardar ordusuydu. Bu iki ordunun birləşməsi ilə Osmanlı Batı ordusu yaradıldı. Sonuncu ordu Trakya ordusu (Doğu ordusu) idi, bu orduların toplaşmada 1.203 hərəkətli və qorunmalı bölgələrdə 1.115 sabit topu vardı. Savaşa başlanğıcında Batı Ordusunda 200.000 əsgər mövcud idi. Takviyə olaraq daha çox insan savaşa boyunca gəlsə də, savaşa daqı ağır itkilər nədəni ilə Batı Ordusu heç bir zaman istənilən sayın yaxınına belə yaxınlaşmadı. Savaşa sırasında Osmanlı Dövləti Suriyadan və imperiyanın digər torpaqlarından nizamı əsgərlər gətirməyi planlaşdırmışdı. Nizamiyə və Redif əsgərlərinin cəbhəyə gətirilməsi planlanmış-

dı. Yunanlar Ege dəniz hakimiyyətini ələ keçirib takviyələrin dənizdən gəlməsinə engel oldular.

Balkan mühəribəsi zamanı İttifaq və Tərəqqi Partiyası ilə Hürriyyət və İtilaf Fırqəsi arasında çəkişmə yaşanmaqdaydı. Digər tərəfdən Osmanlı Ordusu Trablusqərbdə İtalyanlar ilə savaşaşkan, Yeməndə Osmanlı İmperatorluğuna qarşı çıxan üsyan sonrası böyük bir xəta içinə düşərək, Rumelidəki ordunun bir qismini bu üsyanı yatırmaq üçün Yemənə göndərdi. Osmanlı İmperatorluğunun əhalisi 26 milyon olsa da bunun sadəcə 6.1 milyonu Balkanlarda yaşayırdı. Bu əhalinin əsgərliyə çağırılmayan xristian əhalisini düşününəcə geriyə sadəcə 2,3 milyonluq bir Müsəlman Türk

Bolqarıstan, 25.257 km².
Yunanıstan, 55.919 km².
Serbiya, 41.873 km².
Çernoqoriya, 5.590 km².
Albaniya, 25.734 km²-lik torpaq qazandı.

Osmanlı İmperatorluğunun savaşa sonrası Avropada qalan torpağı 26.000 km² idi. Avropadakı torpaqların 83%-i və əhalinin 69 %-i itirildi. Ayrıca On iki Ada, Ege Adaları və Krit itirildi.

Osmanlı İmperatorluğunun məğlubiyyətini gözləməyən Avropa dövlətləri təşvişə düşərək 1913-cü il 3 mayda tərəflər arasında barışıq sənədi imzalatmağa nail oldular. Elə həmin il 30 mayda isə Londonda sülh müqaviləsi bağlandı.

Mühəribədən Sonrakı Durum

400 çadırla qurulan Dünya Dövləti-Osmanlı İmperatorluğu

əhalisi çıxırdı ki, Anadoludan əsgər gətirmədən Rumelidəki xalqdan bir ordu yaradılmaq istənsə bu 2,3 milyonluq kəsindən çıxarılmalı idi.

Müttəfiqlərin hücumları nəticəsində Rumeli anında əldən çıxdı. Albaniyada İşkodra gölünün kənarında və Drina çayının sahillərində olan İşkodrayı Hasan Rza Paşa əmrindəki

Balkanlarda hökmranlığa çalışan Avstriya-Macarıstan və Almanıya tərəfdən təhrik edilən Bolqarıstan 1913-cü ildə Serbiya və Yunanıstana qarşı qoşun çıxartdı. Çernoqoriya və Rumıniya Serbiyanın və Yunanıstanın köməyinə gəldilər. Osmanlı İmperiyası da Bolqarıstana qarşı çıxdı. 1913-cü il 16 iyun-da başlanan İkinci Balkan Mühəribəsi həmin il 10 avqustada davam etdi. Bunu fürsət bilən Ənvər Paşa komandanlığı altında olan Osmanlı Ordusu 21 iyul 1913-cü il tarixində Edirneyə girdi. Tək bir güllə atılmadan Edirne, Kırklareli və Dimetoka geri alındı

iyirmi dördüncü fırka qəhrəmancasına müdafiə etdi. Yalnız İşkodrada Hasan Rza Paşa, düşməne təslim olmadı. 30 yanvar 1913-cü ildə tərtiblənen sui-qəsd nəticəsində öldürüldü. İşkodrada komandanlığı ələ alan Esad Paşa Çernoqoriya (Monteneqro) ordusu ilə gizli xəbərləşərək İşkodrayı düşməne təslim etdi.

Torpaq İtkisi

Osmanlı Dövləti, 167.312 km² lik Anadolu qədr Türk torpağı olan Rumeli torpaqlarını itirdi. Bu torpaqlarda 6.582.000 əhali yaşayırdı.

üşün çağırıldığı bu məclisə Mahmud Şövkət Paşa bəhanə göstərərək qatılmadı. Şahzadələr isə dinləyici olaraq məclisdə iştirak etdilər. Kamil Paşa mühəribənin zərərini ən azı endirmək üçün əlindən gələni etsə də, 2 ay 23 gün sonra baş tutan qanlı bir hərbi çevrilişlə istehfaya məcbur edildi (23 yanvar 1913). Ənvər Paşanın idarə etdiyi bu çevriliş Babı Ali hücumu olaraq tarixə düşdü. Çevrilişə hakimiyyəti ələ alan ittihadçılar sultana təzyiq göstərərək Mahmud Şövkət Paşanı sədarətə gətirdilər. Ancaq Mahmud Şövkət

Paşa da sədrəzəmlikdə qaldığı 4 ay 19 gün boyunca vəziyyəti düzəldə bilmədi. Kamil Paşanı vətəne xəyanətdə günahlandıran və Ədirnəni xilas etmək vədiylə iqtidarı ələ keçirən ittihadçılar London müqaviləsini imzalayaraq (30 may) Ədirnə də daxil olmaqla bütün Rumelini Balkan dövlətlərinə təslim etdi. Mahmud Şövkət Paşa bir sui-qəsd nəticəsində öldürüldü (11 iyun 1913).

Sultan V Mehmed Rəşad Hüseyin Hilmli Paşanı sədrəzəmliyə gətirmək istəyə də, ittihadçılar daha rahat söz keçirəcəkləri Said Halim Paşanı sədrəzəm təyin etdirdilər (12 iyun). Tamamilə ittihadçılardan ibarət olan hökumət ilk öncə Mahmud Şövkət Paşa cinayətindəki təqsirlərləri cəzalandırdı. Ancaq bu mühakimə prosesi öz hüduqlarını aşmış, ittihadçılar bu yolla bütün müxalifləri-

olan Osmanlı Ordusu 21 iyul 1913-cü il tarixində Edirneyə girdi. Tək bir güllə atılmadan Edirne, Kırklareli və Dimetoka geri alındı.

Osmanlı-Alman yaxınlaşması

Ənvər Paşanın yüksəlişi

1913-cü ilin noyabrında Türkiyəyə 42 zabıtdən ibarət Almanıya nümayəndəliyinin göndərilməsi barədə Almanıya və Osmanlı İmperatorluğu arasında sənəd imzalandı. Missiyaya general Almanıya İmperatorluğunun generalı Liman fon Sanders başçılıq edirdi. Missiya türk ordusunun yenidən təşkili ilə məşğul olmalı idi. Liman fon Sanders boğazların sahilində yerləşən korpusa komandan təyin olundu. Limanın missiyası İstanbulu ələ keçirmək istəyən Pe-

terburqun böyük hiddətinə səbəb oldu.

II Balkan Savaşı (16 iyun 1913-10 avqust 1913)

Birinci Balkan Savaşı sonrası, yenidən çökən sərhədlərdən Serbiya, Çernoqoriya, Yunanıstan, Rumi-

ni aradan qaldırılmışdı. 350 nəfər Siropa sürgün edilmiş, 12 nəfər haqqında edam hökmü verilmişdi.

İkinci Balkan mühəribəsi əsnasında Ədirnənin geri alınması (21 iyul 1913) ordunun nüfuzunu artırdı. Bir qrup zabıtın birləşərək Ənvər bəyi hərbi nazir təyin etməyə hazırladığını öyrənən hərbi nazir Ahmed İzzət Paşa istehfa verdi. Podpolkovnik rütbasındakı Ənvər bəy hərbi nazir oldu (3 yanvar 1914). Camal bəy də eyni yolla bəhriyyə naziri Osmanlı İmperatorluq Hərbi Dəniz Qüvvələrinin komandanı təyin edildi. Tələt bəy isə daxili işlər naziri olaraq hökumət kabinetində fəaliyyət göstərirdi. Beləliklə, Tələt-Camal-Ənvər üçlüsü hökumətdə yeganə söz sahibi oldular. İttihad və Tərəqqi hakimiyyəti altında keçirilən seçkilərdən sonra (may 1914) məclis sultanın da iştirak etdiyi mərasimlə fəaliyyətə başladı. Bu əsnada Said Halim Paşanın heç bir gücü qalmamışdı. Sultan V Mehmed Rəşad da bütün məsələləri Tələt-Camal-Ənvər üçlüsü ilə müzakirə edirdi. Hətta sultanın etdiyi bəzi təyinatlar bu üçlü tərəfindən qəbul edilməyərək geri çevrildi. Almanıya İmperatorluğu (1871-1918) ilə gizli ittifaq qurduqları gün (2 avqust 1914) məclis 5 aylıq tətillə göndərildi. Tətillə əsnasında bu üçlü cəmiyyətin və hökumət kabinetinin xəbəri olmadan ölkəni mühəribəyə daxil etdi (11 noyabr 1914).

(ardı var)